

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ВНЗ

Метою даної роботи було дослідження особливостей взаємозв'язку між показниками психологічної та професійної зрілості студентів психологічних факультетів. Проведений аналіз дав змогу визнати, що психологічна і професійна зрілість майбутніх психологів мають складні і суперечливі взаємозв'язки, що потребує додаткових досліджень, а також цілеспрямованої роботи з розвитку складових професійної самосвідомості студентів-психологів.

Ключові слова: самосвідомість, психологічна зрілість, професійна зрілість, суб'єктність, самоактуалізація, особистісна зрілість, інтелектуальна зрілість, емоційна зрілість, соціальна зрілість, самовизначення, самоприйняття, саморозвиток, самореалізація.

Целью данной работы было исследование особенностей взаимосвязи между показателями психологической и профессиональной зрелости студентов психологических факультетов. Проведенный анализ дал возможность выявить, что психологическая и профессиональная зрелость будущих психологов имеют сложные и противоречивые взаимосвязи, что требует дополнительных исследований, а также целенаправленной работы по развитию компонентов профессионального самосознания студентов-психологов.

Ключевые слова: самосознание, психологическая зрелость, профессиональная зрелость, субъектность, самоактуализация, личностная зрелость, интеллектуальная зрелость, эмоциональная зрелость, социальная зрелость, самоопределение, самопринятие, саморазвитие, самореализация.

The purpose of this study was to examine characteristics of the relationship between indices of psychological and professional maturity of students of psychological departments. The conducted analysis made it possible to admit that the psychological and professional maturity of future psychologists have complex and contradictory relationship that requires further research, as well as the focus for the components development of professional self-consciousness of psychology students.

Keywords: self-awareness, psychological maturity, professional maturity, subjectivity, self-actualization, personal maturity, intellectual maturity, emotional maturity, social maturity, self-determination, self-acceptance, self-development, self-actualization.

Останнім часом розвинувся колосальний інтерес до різноманітних теорій особистості. Але інтерес цей, як зауважує С.Д.Максименко

(2010), є не стільки пізнавальним, скільки прагматичним: вивчається навіть не теорія особистості, а модель психологічної допомоги, що розроблена в її межах. Потім ця модель безпосередньо використовується, і з клієнтами активно працюють "за Фрейдом", "за Юнгом", "за Роджерсом" і т.д. Але при цьому реальна особистість, з її унікальним внутрішнім світом, без будь-якої наукової психодіагностики, просто "втягується" до існуючої в голові психолога схеми корекції та впливу. Виходом з такого становища С.Д.Максименко вважає інтеграцію предмета наукової психології (зближення теорії і практики) шляхом зміни методології наукових досліджень: вони повинні давати цілісні, а не розрізнені-елементні знання і відображати (відтворювати) логіку об'єкта, а не логіку дослідників. Тобто предметом має стати психологія особистості як цілісності [9].

Концептуальні теорії з проблем особистісного розвитку і саморозвитку містяться у працях багатьох вчених (Б.Г.Ананьєва, С.Л.Рубінштейна, І.С.Кона, К.О.Абульханової-Славської, В.Н.Пушкіна, В.П.Зінченко, В.А.Петровського, Є.Б.Моргунова, О.В.Суворова, Н.Р.Бітянової, В.А.Ананьєва, О.О.Реана, А.Л.Журавльова, А.Маслоу, Г.Олпорта та ін.).

Однією з популярних у вітчизняній психології останнім часом стала так звана діалогічна концепція особистості, що розвивається у руслі діалогічного підходу до культури в роботах М.М.Бахтіна. У багатьох сферах гуманітарного знання авторитетним лишається дане М.М.Бахтіним визначення суб'єкта (особистості) у міжсуб'єктних відносинах: «конкретність, цілісність, відповідальність, невичерпність, незалежність, відкритість, - ось найважливіші характеристики суб'єкта, найважливіші складові особистості» – пише автор. Конкретність, згідно М.М.Бахтіну, - це конкретне, персональне і незамінне місце людини у її реальному житті. Цілісність - це власне суб'єктність, власна активність особистості. Відповідальність передбачає, що особистість здійснює свою "особистісність", приймаючи відповідальність за своє буття і вчиняючи у відповідності зі своїм положенням у світі. Невичерпність як якість підкреслює відому незавершеність кожної людини, кожної особистості. Відкритість означає, що особистість живе "зсередини", але орієнтована "назовні", відкрита світу [2].

Розкриваючи сутність людини, яка творить сама себе, дослідники вживають різні назви щодо опису континууму властивих їй рис: аутентична особистість (Наранхо); розвинута особистість (Сев); активний суб'єкт життя (Менегетті); людина плідного характеру (Фромм); самоефективна особистість (Бандура); креативний тип художника (Ранк); людина внутрішньої єдності (Ассаджолі);

повноцінно функціонуюча особистість (Роджерс); самоактуалізатор, трансцендент (Маслоу); творча особистість (Вайицвайг); актуалізатор (Шостром); духовна особистість (Братусь); психологічно здорова (Чорний); мудра (Холлідей, Чандлер).

Так, „повноцінно функціонуюча особистість” (за К.Роджерсом) - це людина, яка максимально реалізує свої здібності й таланти, що передбачає такий напрямок життя, який відповідає її справжній природі. Такій людині властиві п'ять основних особистісних характеристик: відкритість переживанню; екзистенційний спосіб життя, тобто повноцінний і насичений переживаннями, з відкритою й гнучкою структурою «Я»; організмична довіра, тобто орієнтація при виборі поведінки на свої внутрішні відчуття, а не на тиск соціальних норм; емпірична свобода, тобто здатність жити у відповідності з власною волею (звідси й відповідальність за свої вчинки); креативність, тобто творчий спосіб життя [8].

Маслоу А. характеризує „самоактуалізатора”, тобто „особистість, що самоактуалізується”, такими рисами: більш ефективно, адекватно сприйняття реальності і більш комфортне відношення до неї; прийняття себе, інших, природи; безпосередність, спонтанність, простота, природність; центрованість на проблемі (на відміну від центрації на собі), тобто поглинутість діяльністю; певна віддаленість від інших, потреба в усамітненні; автономія, незалежність від культури і середовища; постійна свіжість оцінки та сприйняття; містичність і досвід вищих станів; суспільний інтерес, прагнення допомогти іншим людям; відчуття співпричетності, єдності з іншими; глибокі міжособистісні стосунки; демократичний характер; розрізнення цілей та засобів їх досягнення, що ґрунтується на сформованій ієрархії цінностей, поняттях про добро і зло; філософське невороже почуття гумору; творче самовираження, креативність; супротив аккультурації (змішуванню культур) та стійкість до тиску соціальних норм [10].

Олпорт Г. характеризував зрілу особистість як таку, що виявляє здатність брати участь у широкому колі різноманітних діяльностей та радіти їм; самопротяжність (життя не повинно бути прив'язане до безпосередніх потреб та обов'язків, воно має проєкцію у майбутнє у вигляді планів та сподівань); теплота у міжособистісних контактах, самоприйняття; реалістичне ставлення до себе (самооб'єктивація) та до зовнішньої реальності, що виявляється у гуморі (який розуміється і в контексті позитивного ставлення до себе) та інсайті (здатності розуміти себе); наявність єдиної життєвої філософії [12; 18].

На думку М.Ю.Семенова, зріла особистість - це тип особистості, що утворюється в результаті особистісного росту і має сформовану стійку

єдність особистісних рис і ціннісних орієнтацій, розвинуту моральну свідомість, сформовану ієрархічну мотиваційно-потребову сферу, де домінують вищі духовні потреби. Особистісно зріла людина характеризується потребою виходити за існуючі межі свого життя і вирішувати проблеми удосконалювання та розвитку як свого суспільства, так і всього людства, активно володіє своїм соціальним оточенням. Їй властиві психологічне здоров'я, більш повне самовираження і саморозкриття, продуктивність і творчість, тенденція розвиватися у напрямку все більшої складності, самодостатності і компетентності, прагнення до смислу життя, до реалізації цінностей і відповідальності за них [13].

Штепа О.С. (2004) вказує, що особистісна зрілість характеризується процесом внутрішньоособистісної трансформації, джерелом якої є потреба особистості у самоактуалізації та відчутті ідентичності. Конструктивність процесу забезпечується самопослідовністю особистості, а продуктивність - її оптимальним рівнем довіри до себе. Результатом трансформації, змістом особистісної зрілості є відповідальна побудова людиною власної концепції життя згідно із загальними моральними принципами та особистою місією. Автор виділяє такі *рисипропріуму зрілої особистості*: синергічність (що характеризує здатність до цілісного сприйняття світу та людей, до розуміння взаємопов'язаності суперечностей); автономність (що виявляється у вмінні довіряти власним судженням та діяти відповідно до них, у наявності власної, незалежної від оточення системи цінностей); контактність (що характеризує здатність до швидкого встановлення глибоких контактів з людьми); самоприйняття (безоцінково-позитивне ставлення до себе, незважаючи на існуючі недоліки); креативність (здатність до загостреного сприймання дисгармонії, створення чогось нового, чого раніше не було; творча спрямованість); децентрація (здатність розглядати явища з різних точок зору, розуміння і прийняття того, що інші люди можуть сприймати щось по-іншому, вміння відтворювати точку зору іншого); толерантність (терпимість до різних думок, неупереджене ставлення до людей та подій); відповідальність (визнання себе автором певного вчинку і прийняття на себе його наслідків); глибинність переживань (досвід різноманітних переживань; відчуття гармонії зі світом, здатність до вершинних - особливо радісних - та "плато-переживань", за яких набувається нове ставлення до світу); життєва філософія (усвідомлення людиною власної реальності в контексті оточуючого світу у пошуку сенсу життя; повнота життєвої філософії розкривається у наративі, у розповіді про себе відображається формулювання індивідуальної "формули" самовдосконалення та

визначення сенсу, якого надає людина своєму життю через прагнення до щастя або мудрості; змістовними характеристиками життєвої філософії є життєва позиція, життєві принципи та життєве кредо) [18].

В цілому, “зрілість” частіше за все трактується як досягнення у розвитку особистості й індивідуальності, яке характеризується здатністю людини до “самостояння” у житті, коли вона не потребує тих “підпорок” і “помочів” з боку інших, які б підтримували її життєву рівновагу у протистоянні труднощам життя (К.О.Абульханова-Славська, Г.М.Андрєєва, А.Г.Асмолов, В.І.Слободчиков та ін.) [1; 14; 15].

У наших власних пошуках відповіді на питання про критерії психологічної зрілості для нас стали цінними ідеї С.Л.Рубінштейна, О.М.Леонтьєва, А.В.Брушлінського, Л.І.Божович, К.О.Абульханової-Славської, А.Маслоу, А.Адлера, Е.Фромма, А.Бандури, Дж.Г.Оллпорта, Дж.Роттера, Б.С.Братуся, А.В.Петровського, В.А.Петровського, В.М.М’ясищєва, О.М.Волкової, С.Д.Максименко та ін.

Ми виходимо з того, що основною рушійною силою психічного розвитку людини є прагнення до подолання протиріч між різноспрямованими потребами трьох підструктур її індивідуальності: *біологічного Я*, основою активності якого є прагнення до збереження і продовження життя, тобто турбота про задоволення біологічних потреб організму людини, *соціального Я*, що „підключається” про задоволення соціальних потреб, про адаптацію людини у соціумі, прийняття іншими, соціальне визнання, тобто про комфортне співіснування у системі соціальних відносин, і *духовного Я* (свідомості), основною метою якого є творча активність, ствердження унікальності людини, розкриття її внутрішніх потенціалів, самовдосконалення і т.ін., а також (на більш пізніх етапах розвитку) гармонізація внутрішнього світу, тобто ефективна й неконфліктна взаємодія між підструктурами тріади.

Нерозривно пов’язані між собою, підструктури людської індивідуальності продовжують взаємодіяти протягом всього життя, але роль кожної з них в середині тріади може змінюватися або ситуативно (у певній ситуації) або більш глобально і тривало (у певний період життя), визначаючи рівень психічного розвитку людини:

1-й рівень: домінуючою підструктурою є „біологічне Я”. Цей етап є дуже важливим для подальшого психічного благополуччя людини. Тут вона повинна навчитися „довіряти своїм інстинктам”, „чути” внутрішні бажання і потреби, зрозуміти що викликає ті чи інші емоційні відгуки та ін.

2-й рівень: домінуючою підструктурою є „соціальне Я”. На цьому етапі людина вчиться підкорятися соціальним вимогам, вивчає норми і

правила, що існують у суспільстві, оволодіває навичками спілкування, спільної діяльності, виконання ролей, а також „відкриває” для себе соціальну дійсність з боку „іншого”, тобто вчиться дивитися на себе і на життєві події „очима іншої людини”, вставати на її точку зору, розуміти, що інші люди – це не тільки джерело заборон чи прибутку (емоційного, матеріального та ін.), але й носії біологічних, соціальних і духовних потреб, які вони (та само як і вона) прагнуть задовольнити.

3-й рівень: домінуючою підструктурою стає „духовне Я” (свідомість). На цьому рівні людина знов виходить на виток індивідуалізації, але це відбувається на базі вже сформованих уявлень про „добро” і „зло” і т.ін., тобто на базі результатів двох попередніх етапів розвитку. Саме тоді, коли домінуючою (керуючою) підструктурою у тріаді стає духовне Я, - індивідуальність і перетворюється на особистість.

Отже, *особистість* - це людина, що досягла такого рівня психічного розвитку, на якому вона постає як цілісна індивідуальність, здатна до саморозвитку, самовизначення, свідомої діяльності і саморегуляції.

У своєму розвитку особистість також проходить ряд етапів [10]. Цей процес може бути представлений як поступове оволодіння власним внутрішнім світом (по мірі того як набирає силу духовне Я), а саме: на першому рівні духовне Я вчиться контролювати активність біологічного Я, на другому рівні – бере під контроль прояви соціального Я, а на третьому (вищому) рівні – формує сама себе та виконує функції інтегруючого фактору в середині тріади, тобто свідомість спочатку починає виконувати контролюючу функцію (тоді індивідуальність і перетворюється на особистість), а потім – інтегруючу, що призводить до неконфліктної взаємодії між підструктурами індивідуальності (особистість стає суб’єктом).

Таким чином, *психологічна зрілість* - це такий рівень розвитку особистості, на якому вона стає суб’єктом свого життєвого шляху та власного внутрішнього світу. Суб’єктність передбачає готовність (як поєднання прагнення і здатності) до *самоактуалізації*. Самоактуалізація є способом життєдіяльності суб’єкта (проявом суб’єктної активності), який передбачає постійне самовдосконалення, рефлексію досвіду і внутрішнього світу, реалізацію свого потенціалу у суспільно-корисній діяльності.

Суб’єктна активність – це пошуки соціально прийнятних способів самовираження й самореалізації, включаючи необхідні для цього зміни у власній особистості, що, водночас, не позбавляють її індивідуальності і неповторності. Вищим проявом суб’єктної активності є прагнення до вдосконалення оточуючого світу. Чим ширше середовище, на яке

суб'єкт спрямовує свою активність, тим вище його розвиток як суб'єкта. Але ця активність неодмінно пов'язана із відповідальністю перед об'єктами свого впливу (і, перш за все, - іншими людьми), тобто це відповідальність за свій внутрішній світ та його зовнішні прояви. Чим більша міра цієї відповідальності – тим вище рівень психологічної зрілості людини. З іншого боку, ця відповідальність не призводить до цілковитої залежності від оточуючого світу і знеособлення самого суб'єкта. В цілому можна сказати, що психологічна зрілість виявляється як поєднання чотирьох основних характеристик: *активності, аутентичності, відповідальності та автономності*. Їх поєднання виявляється як прагнення і здатність людини до самовизначення, самоприйняття, саморозвитку і творчої самореалізації у будь-якій сфері життєдіяльності.

Структурними компонентами психологічної зрілості є:

- Особистісна зрілість – сукупність психологічних властивостей, що характеризують людину як здатну до відповідальної автономії, до самовизначення і самоприйняття, відкрити новому досвіду („я знаю хто я, який я, чого я хочу і що я можу; я господар своєї долі”);
- Інтелектуальна зрілість - сукупність психологічних властивостей, що характеризують людину як здатну до пізнання, до використання набутих знань у предметній діяльності, до логічного мислення, до рефлексії і творчості („мене цікавить те, чого я ще не знаю; я можу використовувати свої знання, приймати зважені й обгрунтовані рішення, аналізувати помилки; мені цікаво створювати щось нове, удосконалювати”).
- Емоційна зрілість - сукупність психологічних властивостей, що характеризують людину як здатну відчувати і здатну контролювати емоції, тобто здатну до адекватної спонтанності та свідомої саморегуляції емоційних проявів („я маю право відчувати; я знаю які емоції можу відчувати і що їх викликає; я вмію управляти своїми емоціями”).
- Соціальна зрілість - сукупність психологічних властивостей, що характеризують людину як здатну здійснювати ефективну взаємодію з іншими у системі міжособистісних взаємовідносин, яка ґрунтується на гуманістичних принципах, але не призводить до знеособлення й втрати індивідуальності самою людиною („я розумію людей і знаю як з ними поводитися; я відчуваю себе причетним до них, вони викликають мій інтерес; я бажаю їм добра і готовий прийти на допомогу”).

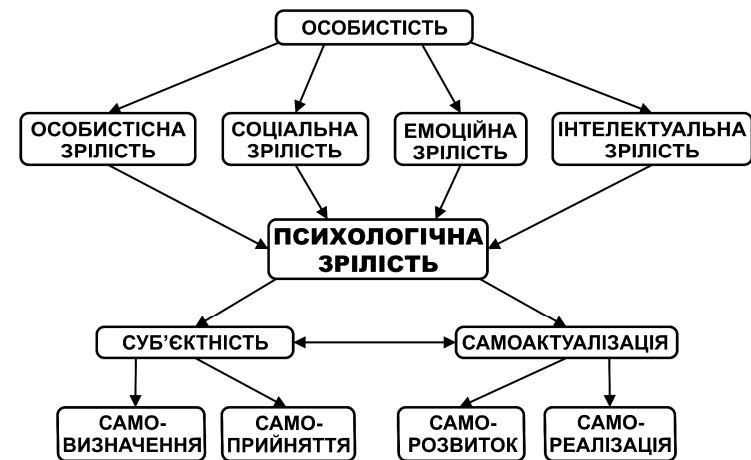

Рис.1. Структура психологічної зрілості.

Метою даної статті є дослідження особливостей взаємозв'язку між показниками психологічної та професійної зрілості студентів психологічних факультетів ВНЗ.

Під *професійною зрілістю* ми розуміємо специфічне особистісне новоутворення, що відображає рівень професійного розвитку людини і виявляється у прагненні і здатності до самовизначення і самореалізації засобами суспільно-корисної діяльності у певній галузі виробництва матеріальних чи духовних благ (тобто у певній професійній сфері).

Показниками виникнення професійної зрілості як особистісного утворення ми вважаємо сформованість та інтегрованість (міцність зв'язку) її складових, а також здатність людини вирішувати актуальні для неї задачі професійної діяльності чи професійного розвитку. Професійна зрілість складається зі стійкої професійної мотивації (спрямованості на досягнення професійного успіху, на професійний розвиток і самореалізацію), сформованої професійної ідентичності (особистісної диспозиції, що ґрунтується на відчутті причетності до професійної спільноти), а також з набутих знань, вмінь та навичок професійної діяльності в обраній галузі. Важливим фактором її формування є досвід професійної діяльності та професійного навчання. Тобто, професійна зрілість виявляється як поєднання професійної самосвідомості із предметною компетентністю в обраній галузі.

Під *професійною ідентичністю* ми розуміємо особистісну диспозицію, що ґрунтується на суб'єктивному відчутті причетності до професійної спільноти і складається з мотиваційного, когнітивного, конативного (поведінкового) й афективного компонентів. Тобто,

ідентичність виявляється на різних рівнях: *когнітивному* (усвідомлення приналежності до певної категорії, відповідності певним критеріям), *мотиваційно-смісловому* (визнання необхідності й значущості для себе цієї приналежності, узгодженості її з системою особистісних прагнень), *афективному* (суб'єктивне задоволення від цієї приналежності, бажаності її для себе), *поведінковому* (відповідність поведінкових патернів власним уявленням про соціальні експектації, що пред'являються до представників певної соціальної категорії, тобто виконання відповідної соціальної ролі).

Основними показниками професійної ідентичності є: *усвідомленість* (рівень самоусвідомлення, самоприйняття, адекватності самооцінки, що може свідчити й про рівень професійної самосвідомості); *сформованість* (відчуття причетності до професійної спільноти, наближення до суб'єктивного образу професіонала, відповідності професійним вимогам); *прийняття* (позитивне емоційне ставлення до професії й до себе в професії, прийняття професійної ролі, рівень узгодженості між особистісною і професійною ідентичністю).

Під *професійною мотивацією* ми розуміємо динамічну ієрархізовану систему мотивів, що обумовлюють внутрішню та зовнішню активність людини у професійній сфері, супроводжуючи весь процес професійного розвитку (професіоналізації), починаючи із виникнення професійних інтересів і до досягнення найвищих рівнів професіоналізму в обраній галузі.

Показниками професійної мотивації студента (точніше, показниками мотивованості, сформованості мотивації як системи, а також вектору її спрямованості і сили) *ми вважаємо*: рівень мотивації досягнення професійного успіху (прагнення до звершень, досягнень у сфері професійної діяльності); рівень задоволеності обраною професією (узгодженість між цілями й можливостями професійної діяльності та системою особистісних прагнень, цінностей, смислів); рівень мотиваційної спрямованості на професійну самореалізацію (значущість можливості реалізації свого потенціалу у професійній сфері).

У нашому експериментальному дослідженні взяли участь студенти-психологи 3, 4 і 5 курсів (денної і заочної форми навчання) Слов'янського державного педагогічного університету (м.Слов'янськ), Донецького інституту соціальної освіти (ДІСО) (м.Донецьк), Бердянського державного педагогічного університету (м.Бердянськ), Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського (м.Миколаїв), Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (м.Одеса), Харківського національного університету

імені В.Н.Каразіна і Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди (м.Харків). Загальна кількість досліджуваних – 809 осіб.

З метою виявлення показників психологічної зрілості нами була використана авторська „*Методика дослідження рівня психологічної зрілості особистості*”, що складається з переліку висловлювань відомих людей (від античності до сьогодення), афоризмів та крилатих висловів, згрупованих особливим чином.

В основу розподілу тверджень за шкалами покладений авторський погляд на природу і структуру психологічної зрілості, що відображений у характеристиці шкал. Важливим моментом методики є те, що процедура діагностики передбачає отримання показників усвідомленості та реалізованості щодо кожної складової психологічної зрілості.

Досліджуваним надається така *інструкція*: „Висловіть своє ставлення до кожного з тверджень, представлених на бланку, обравши один з запропонованих варіантів відповіді („повністю згоден”, „не зовсім так”, „не можу погодитися”, „категорично не згоден”), та поставте будь-яку позначку у відповідній колонці, що розташовані справа. Після закінчення цієї роботи, знов поверніться до початку списку і прогляньте його, помічаючи ті твердження (можна обвести їх порядковий номер кружком), на які ви дали категоричні відповіді („повністю згоден” чи „категорично не згоден”). В колонці „%” навпроти цих тверджень оцініть (у %) те, якою мірою висловлена Вами життєва позиція реалізована, тобто наскільки вона відповідає Вашій реальній поведінці у повсякденному житті. Потім знайдіть середньоарифметичне усіх відсотків, вказаних вами на бланку, і запишіть отриманий результат перед таблицею загальних показників, поруч з написом „Загальна реалізованість: середнє арифметичне (у %)”. Розділивши цей показник на 100, - отримуємо коефіцієнт реалізованості, який ми і використаємо у подальших підрахунках”.

Обробка результатів передбачає підрахунок балів за шкалами („особистісна зрілість”, „інтелектуальна зрілість”, „емоційна зрілість”, „соціальна зрілість”, „самовизначення”, „самоприйняття”, „саморозвиток”, „самореалізація”, а також показників „суб'єктність”, „самоактуалізація” та „психологічна зрілість”) за допомогою спеціальних ключів. У ключі №1 позначено те, які з тверджень списку є прямими, а які зворотними та подається відповідна градація для переведення їх у бали. У ключі №2 позначена відповідність тверджень певній шкалі. Загальна сума набраних за кожною шкалою балів (прямі + зворотні), записується у відповідних розділах таблиці загальних

показників, поруч з написом „усвідомленість”. Далі всі показники мають бути трансформовані у показники „реалізованості”, шляхом помноження на отриманий раніше коефіцієнт реалізованості, що зафіксований над таблицею. Для виявлення рівня отриманих показників треба скористатися спеціальними градаціями. Визначення рівня проводиться або для показників усвідомленості і реалізованості (окремо), або тільки для показників реалізованості.

Сам показник реалізованості також може бути підставою для аналізу. Він вказує на рівень інтегрованості ціннісно-мотиваційної сфери особистості (відсутність виражених внутрішніх конфліктів). В ідеалі коефіцієнт реалізованості повинен наближатися до 1, тобто показувати, що у реальній поведінці людина слідує своїм внутрішнім переконанням. Якщо проаналізувати окремі показники реалізованості (ті, що зафіксовані біля окремих тверджень на бланку) і відібрати найбільш низькі з них (нижче 80%), можна виявити найбільш проблемні сфери або процеси, що загальмовані (заблоковані) внутрішніми конфліктами. Для цього за допомогою спеціальних таблиць необхідно визначити, до яких сфер та процесів належить найбільша кількість низьких показників реалізованості. Також можна підрахувати середній коефіцієнт реалізованості для кожної сфери (особистісна, інтелектуальна, емоційна, соціальна) чи процесу (самовизначення, самоприйняття, саморозвиток, самореалізація). Для цього треба визначити середнє арифметичне між усіма показниками реалізованості, що вказані біля тверджень, які належать до відповідної шкали. Для виявлення рівня інтегрованості особистості або проблемних сфер чи заблокованих процесів за допомогою коефіцієнтів реалізованості в методиці також передбачені спеціальні градації.

Апробація методики проходила шляхом порівняння (за формулою Пірсона) отриманих результатів з результатами методик: «Діагностика самоактуалізації личности (САМОАЛ)» (методика А.В.Лазукіна в адаптації Н.Ф.Каліна); „Опитувальник особистісної зрілості (ОЗО)” (методика О.С.Штепи); „Семантичний диференціал суб’єктності (СДС)” (методика С.І.Дьякова); «Опросник по изучению субъектности» (методика О.М.Волкової). Коефіцієнти зовнішньої валідності знаходяться у межах від 0,58 до 0,85. Коефіцієнти внутрішньої валідності – від 0,73 до 0,89 (при $p < 0,05$).

З метою вивчення показників професійної зрілості наших досліджуваних нами були використані авторські методики, спрямовані на оцінку рівня професійної мотивації та професійної ідентичності студентів-психологів (методики та їх апробація докладно описані у попередніх публікаціях).

Рівень професійної зрілості встановлювався за допомогою поєднання показників за цими методиками (показник „рівень”) із рівнем академічної успішності студента (для розрахунків нами були використані середньоарифметичні бали, отримані при узагальненні показників успішності з усіх навчальних дисциплін, тобто рейтинг студента), який ми розглядаємо як показник набутого професійного досвіду на етапі навчання у ВНЗ.

Показники академічної успішності приводилися у відповідність з показниками інших методик у такий спосіб:

<i>Середній бал (за КМС)</i>	<i>ECTS</i>	<i>Національна оцінка</i>	<i>Рівень академічної успішності</i>	<i>Умовна позначка</i>
90-100	A	відмінно	високий	B
75-89	BC	добре	середній	C
60-74	DE	задовільно	низький	H

Поєднання показників: BBB, BBC – високий рівень професійної зрілості; HHH, HHC – низький рівень професійної зрілості. Всі інші комбінації показників вказують на середній рівень професійної зрілості.

Аналіз отриманих результатів дозволяє стверджувати, що більшість майбутніх психологів (58,5%) мають середній рівень психологічної зрілості, до того ж спостерігається значна кількість (26,9%) студентів з низьким рівнем психологічної зрілості, що викликає стурбованість, враховуючи обрану ними спеціальність. Аналіз за окремими показниками свідчить, що найбільш розвинутими серед наших досліджуваних є „інтелектуальна зрілість”, „саморозвиток” і „самоактуалізація”, а найменш розвинутими виявилися „соціальна зрілість” і „самоприйняття”.

Порівняльний аналіз між студентами різних курсів показав, що студенти 3 курсу відрізняються більш високими показниками майже за всіма шкалами, але меншими показниками інтелектуальної та емоційної зрілості і самоприйняття.

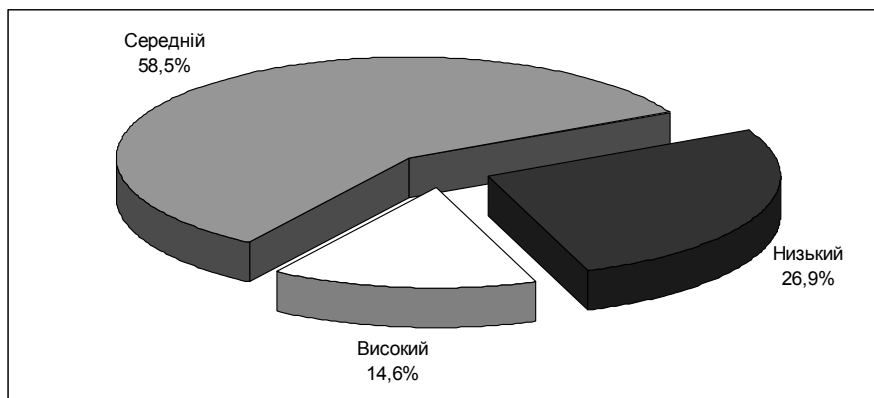

Рис.2. Загальний рівень психологічної зрілості серед студентів психологічних факультетів ВНЗ (кількість досліджуваних у %).

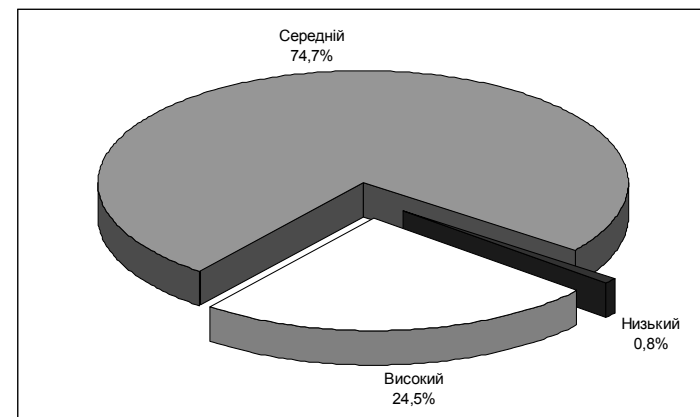

Рис.4. Загальний рівень професійної зрілості серед студентів психологічних факультетів (кількість досліджуваних у %).

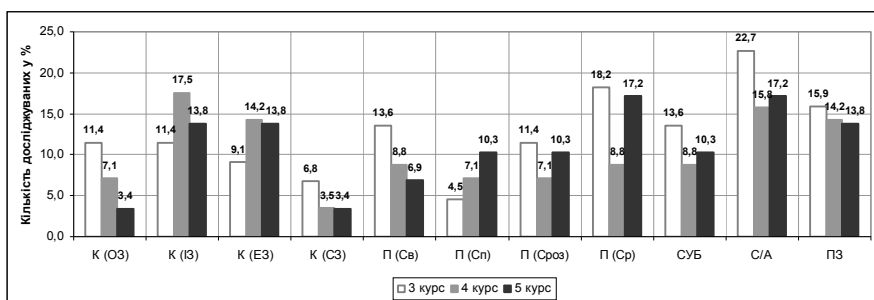

Рис.3. Показники психологічної зрілості (кількість студентів різних курсів з високим рівнем розвитку вказаних компонентів (у %)).

Студенти 4 курсу переважають за інтелектуальною та емоційною зрілістю, але відстають від інших курсів за показниками саморозвитку, самореалізації, суб'єктності і самоактуалізації. Студенти 5 курсу відстають майже за всіма показниками (особливо низькими їх показники є за шкалами „особистісна зрілість” і „соціальна зрілість”), окрім процесу „самоприйняття”.

Однак, високі показники інтегрованості особистості на третьому курсі були виявлені лише у 4,5% респондентів, на четвертому – у 21,1%, на п'ятому – у 17,2%.

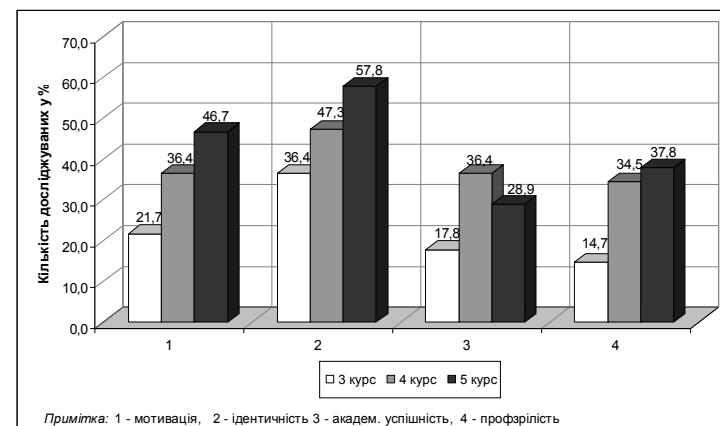

Рис.5. Показники професійної зрілості (кількість студентів різних курсів з високим рівнем розвитку вказаних компонентів (у %)).

Для встановлення взаємозв'язку між показниками психологічної і професійної зрілості ми розподілили наших досліджуваних на групи за показниками психологічної зрілості. Порівняльний аналіз дав змогу встановити, що у групі студентів з високим рівнем психологічної зрілості (загальний показник) порівняно більша кількість респондентів (27,3%) мають високі показники професійної зрілості, а також таких її складових як мотивація (30,3%) і академічна успішність (36,4%). Так само був встановлений позитивний прямий зв'язок: між особистісною зрілістю і мотивацією, академічною успішністю і загальним показником

професійної зрілості; між інтелектуальною зрілістю та всіма показниками професійної зрілості; між емоційною зрілістю і всіма показниками професійної зрілості; між соціальною зрілістю і академічною успішністю, а також із загальним показником професійної зрілості; між процесом самовизначення та академічною успішністю; між процесом самоприйняття та всіма показниками професійної зрілості, окрім ідентичності (така сама тенденція спостерігається і у всіх інших груп), тобто ідентичність виявляється пов'язаною тільки із емоційною та інтелектуальною зрілістю.

Однак, інший ракурс аналізу (розподілення студентів за показниками професійної зрілості) показав дещо відмінну картину. Зокрема, ідентичність виявилася пов'язаною із особистісною та інтелектуальною зрілістю, процесом самоприйняття, а також із загальним показником психологічної зрілості. Мотивація пов'язана майже з усіма показниками, окрім самовизначення. Академічна успішність пов'язана із усіма показниками, окрім соціальної зрілості та самовизначення. Загальний показник професійної зрілості виявився пов'язаним із усіма (без винятку) показниками психологічної зрілості, що дозволяє визнати міцний, хоча і досить суперечливий взаємозв'язок між психологічною та професійною зрілістю наших досліджуваних. Суперечливість взаємозв'язку може пояснюватися як складністю досліджуваних феноменів, так і незрілістю компонентів професійної самосвідомості студентів-психологів, що потребує особливої уваги педагогів і психологів ВНЗ.

Найбільш незаперечні зв'язки (що підтверджені обома ракурсами аналізу) були виявлені: 1) між мотивацією та інтелектуальною і емоційною зрілістю, процесами саморозвитку і самореалізації, суб'єктністю; 2) між академічною успішністю та особистісною і емоційною зрілістю, процесами самоприйняття, саморозвитку і самореалізації, показниками суб'єктності і самоактуалізації; 3) між загальним показником професійної зрілості і такими показниками психологічної зрілості як особистісна зрілість, емоційна зрілість, саморозвиток і самореалізація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин 2-е издание. – : Наука, 1981.
3. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение. – М.: Изд-во "Ин-т практ. психологии", 1996.

4. Волкова Е.Н. Субъектность педагога: теория и практика: Дисс... докт. психол. наук (19.00.07). – М., 1998. – С. 10.
5. Глуханюк Н. С. Психологические основы развития педагога как субъекта профессионализации.: Автореф. дис... докт.психол.н. – Екатеринбург: Уральский госуд. проф.-пед. университет. – 2001. – 40 с.
6. Деркач А.А. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности. - М.: РАГС, 1995. - 208 с.
7. Дьяков С.І. Семантичні чинники суб'єктності майбутнього педагога.: Автореф. дис. ... канд.психол.наук (19.00.07 – педагогічна та вікова психологія). – Київ, 2006.
8. Линде Н.Д. Основы современной психотерапии.: Учеб.пособ. – М.: «Академия», 2002. – 208 с.
9. Максименко С.Д. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості.// Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка та Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – Вип. 7. – Кам'янець-Подільський: „Аксіома”, 2010. – С. 3-18.
10. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психологія особистості. – К.: Вид-во ТОВ „КММ”, 2007. – 296 с.
11. Митина Л.М. Формирование профессионального самосознания учителя // Вопросы психологии, 1990. - №3. – С. 58-64.
12. Олпорт Г.В. Личность в психологии. – „КСП+”, М.: „Ювента”, СПб. – 1998.
13. Семенов М.Ю. Особенности отношения к деньгам людей с разным уровнем личностной зрелости. – <http://selfmoney.narod.ru/semen.htm>.
14. Слободчиков В.И. Интегральная периодизация общего психического развития // Вопросы психологии, 1996. - №5.
15. Степанова Е.И. Психология взрослых: экспериментальная акмеология. – СПб.: Алетейя, 2000. – 288 с.
16. Фонарев А.Р. Психология становления личности профессионала: Учеб. Пособие. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института, 2005. – 240 с. – С.188.
17. Шевченко Н.Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти. – Дис. ... докт. психол. н. – К., 2005.
18. Штепа О.С. Пропріум зрілої особистості.// Практична психологія та соціальна робота, 2004. - №2. – С. 26-35.

Біла І.М. (Київ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ЗАДУМУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ РОЗВ'ЯЗАННЯ ДОШКІЛЬНИКАМИ ЗАДАЧ НА КОНСТРУЮВАННЯ

В статті аналізується специфіка процесу апробації, способів перевірки гіпотези вирішення творчих задач.